

VATSLAV HAVELNING “KUCHSIZLAR KUCHI” ASARINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Tursunboyeva Umida Faxriddin qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi,

Ilmiy rahbar: Mansurov Abdulaziz Akbarjonovich

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Chex jamiyati uchun taraqqiyparvar fikrlarni ishlab chiqa olgan va o'sha zaruriy vaqtda anglab yetib bera olgan Vatslav Havel o'zining qarashlari bilan mana shunday rejimlarning mohiyatini anglab yetilishida dolzarb hisoblanadi. “Kuchsizlar kuchi” asari orqali har bir jamiyat o'ziga baho berishi va kelajakda muammolarga duch kelmasligi uchun o'zini isloh qilib turishi kerakligi haqida xulosa olishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: *Kuchsizlar kuchi, posttotalitar, komunistik, monopoliya, ritual, proletar, byurokratiya, axborot izolyatsiyasi, muholifat.*

“Kuchsizlar kuchi” asarining muallifi, chex xalqining zulmga qarshi kurashchan farzandlaridan biri bo'lmish Vatslav Havel hisoblanadi. U o'ziga tazyiq o'tkazilishi va bir necha bor hibsga olinishiga qaramasdan o'z xalqini kommunistik tuzum changalidan olib chiqishga ishongan va bu yo'lda muntazam harakat qilgan xalqparvar davlat arbobidir. Vatslav Havel 1989-1992-yillarda Chexoslovakiyaning prezidenti lavozimida ham faoliyat yuritgan. Vatslav Havel qalamiga mansub “Kuchsizlar kuchi” asari sobiq SSSR ya'ni, kommunistik tuzumining mohiyatini, hayoti va uning mafkuraviy maqsadlarini amalga oshirishda qaysi usul va uslublardan foydalanishni ochib beradi. Asarda g'ayriinsoniy tuzumlarda o'zlikni saqlab qolish, sof hayotiy qadriyatlar asosida yashash shartlari, shuningdek, posttotalitar tuzumlarda o'zlikni asrash ko'nikmalari ta'sirli misollar bilan yoritiladi. Ushbu asar postsovet davlatlarining demokratik rivojlanish yo'liga tushib olishida ko'makchi vazifasini o'tashi mumkin bo'lgan siyosiy-falsafiy asar hisoblanadi.

Bir savol paydo bo'ladi, “Kuchsizlar kuchi” asarida o'zi “kuchsizlar” kimlar? Ushbu asarda “kuchsizlar” siyosatdan uzib qo'yilganlardir. Davlatlarning asosiy belgilaridan biri, bu-kuch ishlatishni o'ziga monopoliya qilib oladi. Bunga sabab hozirgi kunda barcha davlatlar kuch ishlatishni monopoliya qilib olmoqda. Lekin davlatning bu monopoliyasi kengayib ketsa, jamiyatni siyosatdan uzoqda tutadi va chetlatishni boshlaydi. Mana shunday chetlashtirilganlar esa, “kuchsizlar” hisoblanadi. Ular real hayotdan ajratib qo'yilgan bo'ladi. Misol uchun, saylov real hayotdan

ajratilgan bo'lsa, xalq saylov haqida ma'lumotga ham ega bo'lmaydi. Bu jarayonda faqat majburligi uchungina qatnashadi. Ishtirok etganda ham xalq saylovlarda rituallarni bajaradi xolos. Ritual bu-siyosiy ma'noda haqiqiy hayotdan ajratilgan har qanday harakatlar. Rituallar asosan shiorlar ko'rinishida bo'ladi. Masalan, ushbu asarda oddiy bir do'kon sotuvchisi tilidan keltirilgan "Butun dunyo proletarlari birlashaylik" shiori. "Butun dunyo proletarlari birlashaylik" bu bilan oddiy bir do'kon sotuvchisi nima demoqchi? Gap shundaki, bu shior haqida sotuvchi hech qanday ma'lumotga ega emas. U faqat shu shiorni o'z rastasiga osib qo'yish bilan o'z tinchligini ta'minlayapti. Bu shiorning funksiyasi totalitar tuzumdan keyin u insoniy turmush tarzi va koinotga uyg'un hayot kechirayotganini anglatmoqchi. Ya'ni u endi erkin o'z harakatlariga javob bera oladigan, haqiqiy insonlarga xos bir jamiyatda yashayotganligini shu shior orqali namoyish etmoqda. Shuning uchun ham posttotalitar tuzumda mafkura katta rol o'ynaydi. Mafkura posttotalitar davlatlarda shaxsiy iroda va tasodiflarga hech qanday imkon bermay, insonning ruhiyati orqali unga ta'sir ko'rsatadi. Mafkuraning o'ziga to'xtaladigan bo'lsak, mafkura bu-jamiyat, davlat yoki ijtimoiy guruhlar tomonidan o'z g'oyalari va qadriyatlarini amalga oshirish, turli sohalarda bir maqsad yo'lida harakat qilish uchun shakllantirilgan tushunchalar tizimi. Mafkura insonlarning xulq-atvoriga ta'sir qiladi va jamiyatni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Siyosiy mafkuraga misol qilib sobiq sovet ittifoqining kommunizm, kapitalizm mafkuralarini keltirish mumkin. Xususan, kommunizm-jamiyatdagi barcha mulkni jamoaviy egalikda bo'lishini va tenglikni targ'ib qiluvchi siyosiy va iqtisodiy tizim, kapitalizm esa, erkin bozor va xususiy mulk asosida rivojlanish mafkurasi. SSSR bu mafkuralari orqali insonlarga jamiyatdagi barcha mulk jamoaniki bo'lishi kerak va jamiyatda tenglik ustuvor bo'lishi kerak, ya'ni hech kim boy bo'lmasligi kerak, hamma bir xil bo'lishi kerak degan g'oyani singdirgan. Bu esa mafkuraga yaqqol misol bo'ladi. Mafkura haqiqat ko'rinishidagi «hayolot» dunyosidir. Shuning uchun ham, totalitar tuzumdagi hayot ikkiyuzlamachilik va yolg'on bilan qorishib ketgan. Bunda byurokratik hokimiyat - xalq hokimiyati, ishchilar sinfi nomi bilan – ishchilar qul qilinadi, insonni totalitar tahqirlash – insonning erkinligi deb qaraladi, axborot izolyatsiyasi uning ochiqligi deb ataladi.

Shu o'rinda barchamizga tanish bo'lgan "muholifat" tushunchasi bilan ham tanishib o'tsak. Ho'sh, "muholifat" deganda kimlar tushuniladi? Muholifat-bu qarshilik ko'rsatish, norozilik bildirish yoki biror narsaga qarshi bo'lish holatini anglatadi. Bu umumiy ma'noda "muholifat" tushunchasiga ta'rif. Siyosatda esa, muholifat-hukumat yoki hokimiyatning siyosatiga, qarorlariga qarshi bo'lgan guruh yoki shaxslarni anglatadi. Bu kuchlar Muqobil takliflar beradi yoki mavjud hokimiyatning xatolarini tanqid qiladi.

Biz yuqorida “muholifat” tushunchasi bilan tanishdik. Endi esa, post totalitar davlatlar tilida “muholifat” tushunchasi bilan tanishib chiqamiz. Ushbu “Kuchsizlar kuchi” asarida posttotalitar davlatlardagi “muholifat” tushunchasiga quyidagicha ta’rif beradi. Posttotalitar siyosatda, “muholifat” deganda bilvosita siyosiy oqibatlarga olib keladigan hamma narsa ya’ni posttotalitar tuzumning sof manfaatlariga va unga haqiqatan ham tahdid soladigan jamiyki narsalar tushuniladi. Shu nuqta’i nazardan muholifatga “haqiqatda yashashga” bo’lgan har bir urinish deb ham ta’rif berish mumkin. Ya’ni jamiyat a’zolarining tizim tomonidan belgilangan chegaralarni kesib o’tishga bo’lgan har qanday harakatlari kiradi. Misol tariqasida ko’katchining rastasiga shiorni qo’yishdan bosh tortishini, erkin yozilgan she’r, hokimiyatning yuritayotgan siyosati haqida yozilgan asar yokida maqolani misol qilish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, asar sobiq sovet ittifoqi davlatlarining kommunistik mafkuradan xolos bo’lishida “siyosiy dekompressiya” qoidalariga rioya qilishlari, hamda postsovet davlatlarining demokratik yo’lga tushib olishlarida muhim dasturulamal bo’lib xizmat qiladi. Ya’ni sobiq sovet ittifoqi yo’l qo’ygan xatolarga, bugungi kunda undan ajralib chiqib o’zi tanlagan taraqqiyot yo’lida rivojlanib borayotgan davlatlar yo’l qo’ymasligiga, tarixdan saboq chiqargan holda rivojlanishni davom ettirishida muhim fundamental asos bo’lib xizmat qiladi. Ittifoqdosh davlatlardan O’zbekistonni oladigan bo’lsak, demokratik yo’lni tanlab o’z maqsadiga yetishda, shu yo’ldan og’ishmay bormoqda. Albatta, bu natijaga erishish oson bo’lmadi. Shu ma’noda O’zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so’zlarini misol qilishimiz mumkin: “O’z istiqlol va taraqqiyot yo’limiz – bu gul bilan qoplangan yo’l emas, bu totalitarizm merosidan xolos bo’lish va poklanish, mafkuraviylik illati yetkazgan ziyon-zahmatlarni bartaraf etishning qiyin, uzoq davom etadigan yo’lidir”.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vatslav Havel. Kuchsizlar kuchi – Toshkent: Azon kitoblari, 2021. 96 b.
2. Akbarjonovich, M. A. (2023). Historical Analysis of Population Migration. International Journal on Orange Technologies, 5(4), 68-70. Retrieved from <https://journals.researchparks.org/index.php/IJOT/article/view/4292>
3. Erkinovna T. N. THE INFLUENCE OF SOCIAL COMMUNICATIONS ON THE FORMATION OF ALIENATION AND LONELINESS. – 2023.
4. Erkinovna T. N. THE DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY AND ITS ROLE IN THE LIFE OF SOCIETY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 11. – C. 1320-1323.